

П. В. Голобуцький, Е. М. Жлудько

Бібліографія національна

БІБЛІОГРАФІЯ НАЦІОНАЛЬНА – вид бібліографії, що забезпечує облік документів, створених або виданих певною нацією на її етнічній території, а також документів, які вийшли за територіальними межами її суцільного проживання, але пов'язані з нею змістом, мовою, походженням авторів. Б. н. називають «візитною карткою національної культури» (Т. Тодоров-Боров), вважаючи кровоносною артерією, «що живить усе розмаїття сучасних інформаційно-бібліографічних систем, мереж, програм – національних і міжнародних, універсальних і галузевих, державних і приватних, які функціонують у ручному та автоматизованому режимі» («Проблеми национальной библиографии: Сб. науч. тр.», Ленинград, 1990). Б. н. виступає у двох структур. складових (виділяються за хронол. ознакою документів, які обліковуються): ретроспективна Б. н. (РНБ) та поточна Б. н. (ПНБ). РНБ обліковує документи, нагромаджені за певний період, тоді як ПНБ систематично реєструє нові документи. Осн. функції ПНБ – регулярність обліку, періодичність та оперативність інформування. РНБ та ПНБ тісно пов'язані: остання надає матеріал для посібників РНБ, яка, відображаючи докум. потік за знач. відтинок часу, готує матеріал для створення його повного нац. ретроспектив. опису. Спочатку обсяг нац. друк. продукції був невеликим і не міг забезпечити безперервного видання поточ. бібліографії навіть відносно нечастої (щорічної, піврічної) періодичності. РНБ існує від 16 ст. і представлена роботами англійців Дж. Бейла (1548) і Е. Маунселла (1595), італійця А. Доні (1550–51), французів Делакура дю Мена (1584) та дю Вердьє (1585), поляка Ш. Старовольського (1627).

На поч. 19 ст. з'являється ПНБ, зумовлена потребами книжк. торгівлі та науки. Не останню роль тут відіграв фактор цензури. Першим виданням ПНБ стала «Бібліографія Французької імперії», що виходила як щотижневик за декретом Наполеона I. У 60–70-х рр. 18 ст. у працях француза Г. Дебюра та австрійця М. Деніса вживається термін «Б. н.», визначення

якого і нині є складною справою і характеризується конкрет. умовами розвитку Б. н. у різних країнах. Сучасні західні вчені, як правило, дають визначення цього терміна, виходячи з самого об'єкта бібліогр. обліку, приділяючи більшу увагу ПНБ. Амер. бібліограф Л. Ліндер розглядає поняття «Б. н.» залежно від обсягу друк. продукції, опублік. у нац. бібліогр. покажчику. Останній має відображати: видання, випущені на тер. даної країни; матеріали про дану країну незалежно від місця їхнього випуску; публікації мовою країни; твори вихідців із даної країни незалежно від місця їхнього проживання; твори представників корін. національності цієї країни незалежно від місця народження і проживання; видання, надрук. для даної країни поза її територією. Теор. розроблення терміна «Б. н.» пов'язані також зі створенням програми Універсал. бібліогр. обліку (УБО), під об'єкт обліку якого входять твори, що вийшли на тер. окремої країни на базі Закону про обов'язк. примірник. Поняття «Б. н.» охоплює: бібліографію видань, що вийшли на тер. проживання певного народу (держави); бібліографію видань, що вийшли певною мовою (мовами) незалежно від територ. держ. кордонів; бібліографію, що має предметно-етнічні ознаки і обліковує вид. про країну, які вийшли за кордоном, зарубіжні вид. нац. авторів чи вид. вихідців із даної країни. Останні називаються екстеріорикою. Бібліографію, що базується на держ.-тер. принципі обліку, часто називають державною – за певних умов вона намагається стати єдиною. Для народів, у яких давно існує нац. держава, проблема Б. н. може вирішуватися в межах державної, оскільки наявна тотожність між держ. та Б. н. Обліковується все, що виходить на даній тер. та держ. мовою, незалежно від держ. кордонів (зокрема у Франції держ. і Б. н. збігаються). Облік відбувається на основі Закону про обов'язк. прим. і за рахунок договорів із зарубіж. фірмами. Для тоталітар. держав, які контролюють усю продукцію, що видається в країні, держ. бібліографія є знаряддям цензури. За таких умов екстеріорика відкидається як така, що, за логікою тоталітар. думки, суперечить держ. інтересам. З іншого боку, нації, які довгий час не мали держ. незалежності, завжди в Б. н. вбачали таку, що повинна обліковувати вид., не беручи до уваги, де вони надруковані. Крім того, під нац. книгодруком розумілись і книги, що виходили мовою панівної нації. Останнє особливо характерне для України, коли на її тер. книгодрукування провадилось польсь., рос., нім. та ін. мовами, що і тепер ставить перед бібліографами велику проблему. В умовах демократ. відродження своєї культури народи, які тривалий час не мали нац. держави, розглядають Б. н. як синтез трьох вищевказ. компонентів.

Після 2-ї світової війни досвід СРСР, з його розумінням бібліографії як держ.-парт. справи, був пошир. і на ін. країни соц. табору. Поступово створювалась бібліографія соц. країн на чолі з СРСР, що розглядала Б. н. тільки як державну, всіляко пропагуючи держ.-територ. принцип обліку літ-ри. Однак і тут не обійшлося без винятків. Колишня НДР не відмовилася із цілком зрозумілих причин від мовного принципу обліку, реєструючи літературу і ФРН, а Польща видавала бібліографію зарубіж. полоніки.

Нині дедалі більше переважає думка про тотожність Б. н. з держ. бібліографією, але з певними застереженнями. Повна тотожність існує між державною і ПНБ, що ж до РНБ, то принципи її відбору та обліку часто не збігаються з держ. бібліографією. Серед інституцій різних країн, що беруть на себе функцію створення Б. н. (Бібліогр. інститут, Книжк. палата, Нац. центр документалістики тощо), найбільш відповідною є Нац. бібліотека – гол. бібліотечна установа держави, що відповідає за збирання і збереження всієї книжк. продукції країни, а також іноз. літ-ри в інтересах сьогодення і майбут. поколінь, чим забезпечує прогресив. та демократ. розвиток нації та її культурну інтеграцію у міжнар. співтовариство. У відповідності до таких гол. типолог. функцій Нац. б-ки, як формування фонду вітчизн. публікацій та формування фонду іноз. видань, фонд цієї б-ки складають нац. та іноз. публікації, тобто оригінал. і перекладні праці, виконані громадянами даної країни (незалежно від національності, професій. інтересів авторів тощо); праці вихідців з даної країни незалежно від мови публікації; праці іноз. авторів про цю країну тощо. Нац. бібліотека працює в режимі постій. нагромадження, тому її фонди відображають реал. картину буття нац. та світ. культури.

Серед проблем бібліогр. обліку однією з найважливіших є створення заг. нац. каталогу, що міститиме відомості про фонди всіх великих б-к країни. Поряд зі створенням повного фонду видань, що публікуються в країні, зберігання депозитар. примірника нац. публікацій, добору іноз. літ-ри, існують і суто бібліографічні: публікація ПНБ; планування і координація бібліогр. інформації, що створюється в країні, а також складання РНБ. Це неодноразово зазначалось у документах ЮНЕСКО, ІФЛА (Міжнар. федерація бібліотеч. асоціацій та установ), ФІД (Міжнар. федерація з документації) тощо. За підтримки ЮНЕСКО здійснено дослідж., результати яких допомогли впровадити програму нац. бібліогр. обліку (програма Універс. бібліогр. обліку – УБО). Реалізація програми УБО Нац. б-к розвинених країн світу стимулювала до пошвидшення процесу створення Б. н. в Африці, Океанії, Пд. Америці. На 57-й сесії ІФЛА (Москва, 1991) зазначалося, що програма УБО (від 1988 УБО/ ММАРК) постійно наголошує на відповідальності кожної країни за становище своєї Б. н. Відчуження функції Б. н. від осн. функцій Нац. б-ки – результат монополії держави на інформацію, зокрема і на бібліографічну. У тоталітар. державах Б. н. завжди підпадала під жорстку цензуру. Досить згадати «Книжну летопись» (С.-Петербург, 1907) цар. Росії, яку видавало Гол. упр. у справах друку МВС.

Прикладом можливості окремого існування Б. н. і нац. бібліогр. центру може бути Україна. У лютому 1919 Ю. Меженко відкрив Гол. книжк. палату у Києві, а 1922 у Харкові. Це було зроблено у зв'язку з тим, що Ю. Меженко не міг 1919 спиратися на нац. бібліотечну устанovu, оскільки вона ще тільки формувалася, так і не ставши за рад. часів Нац. б-кою. Відкриття Книжк. палати в Харкові пояснювалося тим, що це місто від грудня 1919 до червня 1934 було столицею і укр. більшовики намагалися зосередити в ньому всі центр. установи. У Росії Книжк. палата засн. 27 квітня (10 травня) 1917; згідно з декретом 1920 вона

була окремим, відділеним від б-к, контрол. органом. Від 1936 вона стала Всесоюз. книжк. палатою (ВКП) і швидко перетворилася на суто імпер. організацію з відчутною цензор., наглядовою метою. Це призвело до того, що в її потуж. силовому полі опинилися джерела держ. бібліогр. інформації. До того ж ця заг.-імпер. інституція проводила політику «зближення культур», що означало для провінцій імперії беззастережну русифікацію.

Книжк. палати незалеж. країн колиш. СРСР поступово входять до складу своїх Нац. б-к, стають дійсно нац. бібліогр. центрами, що забезпечують поточ. та ретроспектив. облік книжк. продукції, надають Б. н. можливість подолати вузькі рамки тоталітарнодерж. обліку та полегшують інтегрування її у міжнар. бібліогр. рух, гарантують кожній країні доступ до світ. бібліогр. інформації. Це потребує уніфікації найважливіших процесів бібліотеч.-бібліогр. діяльності, впровадження міжнар. стандартів для процесів каталогізації та бібліографування, надання виданням міжнар. книжкового та серій. номера, комп'ютеризації б-к, автоматизації бібліогр. процесів у Б. н., яка надає можливість об'єднати завдання ПНБ та РНБ, що становить додатковий вагомий аргумент на користь доцільності співіснування симбіозу Б. н. і центру Б. н. Книжк. палати працюють лише з творами друку, хоч в усьому світі нетрадиц. форми публікацій вже визнані рівноправними з друк. продукцією і разом з нею підлягають бібліогр. обліку. Гол. організацією в Україні, яка відповідає за стан робіт у царині держ. бібліографії і здійснює повний статист. облік, комплектування і зберігання друк. продукції країни (т. зв. документ. пам'ять України), є Книжкова палата України (Київ). У майбутньому передбачається, що в цій організації буде реалізовано автоматизов. інформ.-пошукову систему архів. документів і нормативів щодо Б. н. Зрозуміло, що докорінне реформування Б. н. в умовах екон. труднощів може розглядатись як перспектива, напрям розвитку, однак уже нині необхідні теор. дослідження, що стимулюватимуть прогресивні зміни в цій важл. галузі інформ. діяльності.

Рекомендована література

1. Тюлина Н. И. О некоторых аспектах культурной миссии национальных библиотек // Сов. библиотековедение. 1990. № 4;
2. Гуменюк М. П. Підсумки необхідні: до проблеми створення повної бібліографії української книжки // Біля джерел укр. рад. бібліографії. К., 1991;
3. M. Beaudiquez. National Bibliography as Witness of National Memory // IFLA Journal. 1992. № 2, vol. 18;
4. Омельчук В. О. Національна бібліографія України: Тенденції розвитку, проблеми розробки // БВ. 1995. № 5;
5. Голобуцький П., Жлудько Е. «Державна» та «національна» бібліографія: визначення понять // Нац. бібліографія: Стан і тенденції розвитку. Мат. міжвідом. наук. конф. 13–14 квітня 1994, м. Київ. К., 1995;
6. Голобуцький П. Проблеми створення сучасної моделі національної бібліографії // Рукописна і книжкова спадщина. 1996. Вип. 3;

7. Сенченко Н. И., Васильев А. В. Информационные продукты Книжной палаты Украины // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: Новые технологии и новые формы сотрудничества: Мат. конф. Ялта, 1996;
8. Левин Г. Л. Национальная библиография: Структура. История. Перспективы // Мир библиографии. 1998. № 1.

Бібліографічний опис:

Бібліографія національна / П. В. Голобуцький, Е. М. Жлудько // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2003. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-41919>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).